

Van verontwaardiging naar JRS

Onderzoek naar de kracht van de traditie in de werking van JRS

Onderzoek en auteur: Lea Verstricht

IKKS januari 2017

Inhoudsopgave

Voorwoord	p. 3
Inleiding: van verontwaardiging naar JRS	p. 4
1. Aandacht voor vluchtelingen als het bij de tijd brengen van de Ignatiaanse spiritualiteit	p. 6
1.1. De plaats van JRS in het Ignatiaans Apostolisch Netwerk	
1.2. De praktijk als spiritualiteit	
2. Eigenheid van JRS Belgium	p.7
2.1. Concrete praktijk bij JRS in Brussel	
2.2. Spiritualiteit van JRS Belgium	
2.3. Verbindingen vanuit de traditie	
2.4. Toekomst	
2.5. En de vrijwilliger?	
2.6. Slotbedenkingen bij de gesprekken met de medewerkers	
3. Openbreken en netwerken uitbreiden	p. 14
3.1. De kracht van de 'kleine' organisatie	
3.2. Werk aan zichtbaarheid	
3.3. De rol van de spiritualiteit	
3.4. Slotbedenkingen bij de gesprekken met de partners	
4. Algemene slotbedenkingen	p. 17
Tot slot	p. 19

Voorwoord

Dit onderzoek situeert zich in het kader van een ruimer onderzoek naar de vertaling van de katholieke traditie in organisaties. Sinds een goede eeuw zijn veel organisaties binnen kerkverband ontstaan, met heel diverse doelen en doelgroepen. Met de secularisering van de samenleving hebben al deze organisaties hun verhouding met kerk en samenleving herdacht. Vanuit die reflectie kwamen verschillende stromingen naar boven. Sommige organisaties keerden men zich af van het kerkinstituut en liet men de (letterlijke of figuurlijke) K of C vallen in de naam (bijvoorbeeld Scouts en Gidsen Vlaanderen of Femma), ofwel liet men ze staan maar met de uitdrukkelijke koerswijziging, enkel als gekende merknaam (bijvoorbeeld KU Leuven), ofwel herdacht men de verhouding met de oorspronkelijke traditie. De organisaties die aan dit onderzoek deelnemen zijn ingebed in een specifieke traditie. Voor JRS is dat de Ignatiaanse traditie.

Het ruime onderzoek vertrekt van de vraag hoe de katholieke traditie zich vandaag aan het vertalen is in de praktijken en inzichten van de organisatie. Vanuit deze vraag wordt dan bekeken hoe de traditie als kracht kan ingezet worden om de organisatie in een veranderende wereld te positioneren, zodat de betekenis van de organisatie ook in deze samenleving tot haar recht kan komen. We vertrekken hierbij van drie kenmerken van traditie, namelijk 1) dat ze geïnspireerd is en dat ze op haar beurt mensen en bewegingen inspireert; 2) dat ze verbindend werkt en 3) dat vanuit een traditie ook een toekomst kan ontwaard worden.

Deze drie kenmerken worden bij de medewerkers van JRS bevestigd. We hadden gesprekken met de professionele medewerkers, met een vrijwilliger en iemand uit het Europese netwerk. Daarnaast hadden we ook gesprekken met verschillende vertegenwoordigers van partners uit het netwerk waar JRS actief is. Deze gesprekken worden anoniem weergegeven vanuit de genoemde elementen. De krachtlijnen en accenten die de organisatie als een sterke partner aanwezig stellen worden belicht.

Inleiding: van verontwaardiging naar JRS

Het onderzoek naar de kracht van de traditie van JRS wordt gekaderd in de brede geschiedenis van JRS als onderdeel van het apostolaat van de Sociëteit van Jezus.

Het begon in 1980.¹ De toenmalige generaal overste, Pedro Arrupe, wordt geraakt door het lot van miljoenen Vietnamese bootvluchtelingen. Hij is van oordeel dat de wereldwijde organisatie van de Jezuiten niet aan de kant kan blijven staan ten aanzien van die situatie. Hij richt een vraag aan al de oversten van de Jezuiten met de vraag wat kan gedaan worden om tegemoet te komen aan deze 'nieuwe situatie'. Hij ontvangt antwoorden van over de hele wereld. Zijn antwoord schrijft hij neer in een brief van 14 november 1980.

Arrupe verwijst hier naar de opdracht die Ignatius, de stichter van de Sociëteit, meegaf. Ignatius spreekt van 'een groter universeel goed, een dringendheid die groeit, de moeilijkheid en complexiteit van het probleem van de mensheid en het gebrek aan mensen die aandacht geven aan deze problemen.' De bootvluchtelingen, en ruimer de hele vluchtelingenproblematiek, verdienen een versterkte aandacht van de wereldwijde sociëteit. Daarom neemt Arrupe het besluit om over te gaan tot een oprichting van een apostolische dienst die zich tot deze groep van mensen op de vlucht richt. Jesuit Refugee Service (JRS) is geboren. Vijf doelstellingen worden geformuleerd.

- Er wordt een netwerk van contacten opgezet in de Sociëteit om het werk voor de vluchtelingen beter te plannen en te coördineren;
- Informatie dient verzameld te worden zodat betere bijstand kan worden verleend aan de vluchtelingen;
- JRS zal handelen als een 'switchboard' tussen de provincies van de sociëteit en de noden van de internationale bewegingen en organisaties;
- Speciale aandacht zal ontwikkeld worden voor die groepen of regio's die weinig publiciteit of hulp krijgen;
- Onderzoek wordt aangemoedigd naar de oorzaken van het vluchtelingenprobleem zodat beter preventief kan opgetreden worden.

Om dit te realiseren is het belangrijk dat de leden van de sociëteit de wereld van de armoede van binnenuit kennen. Aanwezigheid bij mensen in nood is een belangrijke pijler, meer dan het 'doen voor'. Arrupe was er van overtuigd dat vanuit het beleven van armoede de werkers van JRS beter in staat zijn het gevoel van waarde en waardigheid bij de mensen in nood aan te spreken en op te waarderen.

Nog geen jaar later, op 6 augustus 1981, houdt Arrupe een toespraak in Hiroshima, waar hij het belang van JRS voor de sociëteit nog eens onderstreept, als een leerschool voor de gemeenschap zelf, die zich laat leiden door de Heilige Geest. In dezelfde toespraak zoekt hij ook een coördinator voor de nieuwe organisatie. Michael Campbell-Johnston wordt aangeduid. Die laatste legt in 1997 in Rome uit welke vragen Fr Arrupe bezighielden in 1980 en waarop hij een antwoord zocht.

- Waarom moeten we er ons mee bezighouden?

¹ Deze literatuurstudie is gebaseerd op *Everybody's Challenge. Essential Documents of Jesuit Refugee Service 1980-2000*, JRS, okt 2000.

- Wat doen we al?
- Wat moet er gebeuren?
- Hoe antwoorden wij?

De eerste vraag laat zich beantwoorden vanuit de verontwaardiging en de onaanvaardbaarheid van het probleem. Staande midden in de Jezuïetentraditie wordt gekozen voor de optie voor de armen en de stemlozen en voor een voorkeursbehandeling van materieel en lichamelijk lijden als gevolg van rampen. Wanneer dit alles wordt gekoppeld aan een eigen beleving van de armoedespiritualiteit en aan de internationale mogelijkheden van de sociëteit, kan JRS worden tot een ‘nieuw, modern apostolaat voor de sociëteit als geheel, van groot belang voor vandaag en de toekomst, en van meer spiritueel welzijn van de sociëteit’.² Enkele voorbeelden illustreren wat dit kan betekenen als antwoord op de tweede vraag. Het beantwoorden van de derde vraag gebeurt op verschillende niveaus. Er wordt een aandacht gevraagd van iedereen die bij JRS betrokken is voor datgene waar anderen geen aandacht voor hebben, of voor wat anderen niet kunnen doen. Dit accent zal doorheen de volgende decennia geregeld herhaald worden. Er wordt ook gevraagd om niet als alleenspeler op te treden, maar om de lokale kerken bij de werking te betrekken. Netwerken aan de basis zouden we dit kunnen noemen. Verder is er informatie, coördinatie en onderzoek nodig om te blijven zien waar het om gaat. Een ander element van antwoord is een politiek antwoord. De vluchtelingenproblematiek kan niet los gezien worden van de politieke situatie. Daarom dienen ook regeringen beïnvloed te worden in hun omgang met de mensenrechten. Het antwoord dat de sociëteit geeft op de vierde vraag is de oprichting, organisatie en ondersteuning van JRS.

De oprichting van JRS werd in verschillende generale kapittels bekrachtigd. JRS kreeg een plaats in het apostolaat van de Jezuïeten, met name in de Decreten van de 34ste algemene congregatie in 1994 en de Decreten van de 35ste algemene congregatie in 2008.

Ook ‘de vluchteling’ veranderde. Het woord wordt vandaag gebruikt voor een brede waaier van mensen, en is daardoor een ongenueanceerde term. Het gaat om mensen die religieuze of etnische conflicten ontvluchten, slachtoffers van criminele mensensmokkelaars, economische en ecologische vluchtelingen enzovoort. Dit maakt dat ook de aandacht van JRS voortdurend vernieuwd moet worden, of creatief aangescherpt dient te worden. Maar ze vindt wel een houvast in de oorspronkelijke inspiratie die ook Fr Arrupe dreef om de presentie bij mensen op de vlucht concreet vorm te geven in de sociëteit: van verontwaardiging naar JRS.

² *Everybody's Challenge*, p. 41.

1. Aandacht voor vluchtelingen als het bij de tijd brengen van de Ignatiaanse spiritualiteit

1.1. De plaats van JRS in het Ignatiaans Apostolisch Netwerk

IgnAN staat voor Ignatiaans Apostolisch Netwerk voor Vlaanderen en Nederland. Met die koepel worden verschillende initiatieven van de Ignatiaanse orde gebundeld en op elkaar betrokken. De zes inrijpoorten zijn spiritualiteit, onderwijs, tijdschriften, intellectueel apostolaat, studenten en het sociaal apostolaat. Onder dat laatste valt, samen met Ontwikkelingssamenwerking SJ, de Jesuit Refugee Service. Opvallend is dat in het Ignatiaans Apostolisch Netwerk de spirituele en intellectuele kaart veel sterker doorweegt dan de sociale kaart. Bij een kijk op de website van de jezuiten en hun ontwikkelingssamenwerking (<http://www.jezuiten.org/nl/ons-steunen/ontwikkelingssamenwerking>) valt ook op dat in kwetsbare gebieden vooral het onderwijs gesteund wordt, samen met JRS. Het sociale apostolaat van JRS eist dus een bijzondere plaats op in het geheel. Het biedt een mogelijkheid om het innerlijke leven, dat via de geestelijke oefeningen van Ignatius en intellectuele scholing sterk is ontwikkeld bij de Jezuiten, vorm te geven, naar buiten te brengen en maatschappelijk op de kaart te zetten.

1.2. De praktijk als spiritualiteit

Staande in dergelijke, stevige traditie, en tegelijk als kleine organisatie daarbinnen, kan JRS opgevat worden als een pijler die het belang van de spiritualiteit voor de organisatie zelf en in een samenleving onderstreept. En omgekeerd maakt de praktijk van JRS duidelijk dat de spiritualiteit zich voortdurend dient te toetsen aan een realiteit om haar waarde en betekenis te hertalen. Arrupe had vooral dat goed begrepen. Een traditie die zich niet in een tijd inpast, of een brok verleden wordt waaraan moet worden beantwoord, eerder dan dat de traditie zich vertaalt als een kracht voor de dag van vandaag, verliest ze haar waarde en kracht. De wisselwerking tussen traditie en vernieuwing kan in JRS helemaal worden uitgespeeld. De kracht van de traditie voor JRS en de hertaling van de Ignatiaanse traditie vanuit JRS zal uiteindelijk de hele sociëteit ten goede komen.

2. Eigenheid van JRS Belgium

De basisdocumentatie voor de beschrijving van de praktijk en traditie van JRS Belgium zijn verschillende interviews met medewerkers van JRS, met een vrijwilliger ('vriendschappelijk bezoeker') en een vertegenwoordiger van de Europese JRS.

2.1. Concrete praktijk bij JRS in Brussel

De medewerkers van JRS getuigen allen van een goede kennis van de basisdoelstellingen van hun organisatie en onderschrijven die voluit. *Begeleiden, dienen en verdedigen* zijn drie termen die de kernopdracht van JRS weergeven, en die ook het werk van de medewerkers typeren. Niet iedereen is op dezelfde manier betrokken bij de drie doelstellingen, maar ze worden erkend en ieder wordt verondersteld zijn of haar bijdrage te verzorgen. Ook de optie om 'te gaan waar niemand gaat' is voor de medewerkers een belangrijk gegeven. Enerzijds geeft dat uitgangspunt hun werk een uniek karakter, waardoor ze een eigenheid ontwikkelen ten aanzien van partnerorganisaties die dezelfde doelgroep hebben. De aanwezigheid bij gedetineerde vreemdelingen blijkt de grote troef en expertise van JRS. Anderzijds komt vanuit die doelstellingen de mens in het vizier. Alle medewerkers benadrukken dat het voor hen gaat om de mens. Hierin worden verschillende onderscheidingen gemaakt.

Het eerste aspect van het drieluik begeleiden – dienen – verdedigen is voor de medewerkers het belangrijkste. De mens ontmoeten en ondersteunen is voor hen de grootste sterkte van JRS én een belangrijke bron van werkvreugde in deze niet te onderschatten opdracht. De ontmoeting met de mens in zijn totale machteloosheid, verlatenheid of wanhoop verankert zich op een dieper niveau. Het zet het lijden van de mens in een ander perspectief. De interpretatie van deze ervaring verschilt wel tussen de verschillende JRS-medewerkers. Voor iemand werkt die ontmoeting paradoxaal genoeg ontroerend, of brengt het 'vrede in het hart', een andere vindt het vooral belangrijk voor zichzelf om 'niet in slaap te vallen als de ander lijdt'.

Naast de aanwezigheid bij en de ontmoeting met de mens komt in de interviews met de medewerkers een tweede aspect sterk naar voor dat typerend is. Vragend naar een topmoment binnen JRS spreken ze allen over een ervaring waarmee ze met hun organisatie naar buiten zijn gekomen. Blijkbaar is het voor een kleine organisatie belangrijk om te netwerken, andere organisaties en mensen te ontmoeten, actief te zijn op platformen of de spiritualiteit en het werk voor de gedetineerde vluchtelingen niet achter muren te houden.

Het nieuwe project, Up Together, dat tijdens de gesprekken in volle ontwikkeling was, getuigt van deze gedrevenheid om de kracht van JRS meer naar buiten te brengen en de werking open te trekken. In het nieuwe, Europese, project 'Up Together' wil men de samenleving meer betrekken bij de vluchtelingen. Het komt er op aan om 'gemeenschappen van gastvrijheid' te ontwikkelen om de solidariteit met de doelgroep te vergroten en aanwezig te brengen in de brede samenleving. Mensen worden uitgenodigd om vrijgelaten vluchtelingen na een detentieperiode, maar die ook niet kunnen teruggestuurd worden, op te vangen in hun huis of familie. Op die manier wordt hun werking mee gedragen door een ruimere groep van mensen in de samenleving. De eerste ervaringen waren positief. Het aantal mensen dat zich kandidaat stelde oversteeg hun verwachtingen. (zie <http://www.jrsbelgium.org/Een-Europees-project>)

Met dit project wordt dus vorm gegeven aan wat de medewerkers als een topmoment hebben ervaren in hun werk binnen JRS, namelijk het openbreken naar de ruimere wereld, en het gemeenschapsvormende karakter van het project.

2.2. Spiritualiteit van JRS Belgium

In de literatuurstudie wordt een sterke band vastgesteld tussen de Ignatiaanse spiritualiteit, de Jezuitenorde en de motivatie om JRS op te richten en vorm te geven. Dit ‘traditionele’ aspect maakt JRS tot wat het is, en tot het feit dat het als sterk wordt ervaren door partners. (zie later) Op een moment dat JRS niet meer enkel gedragen wordt door Jezuiten, gaan we na hoe de werknemers zich verhouden tot die Ignatiaanse spiritualiteit en traditie. Op die manier weten we waar de krachtige accenten liggen die toekomst in zich dragen en waarop kan worden ingezet.

De eigen inspiratie

De manier waarop de Ignatiaanse spiritualiteit zich vertaalt bij de medewerkers van JRS Belgium is verscheiden. Dit heeft alles te maken met het al dan niet vertrouwd zijn met die specifieke spiritualiteit. Een constante zit in het feit dat de medewerkers zich geroepen of geappelleerd weten door hun werk van JRS. De oorsprong van dat appel ligt altijd bij mensen uit de doelgroep en bij de taakhoud.

Vragend naar de inspiratie wordt door iedereen gesproken over contacten met mensen die voor hen een voorbeeld zijn geweest of die een beroep op hen deden. Die contacten deden zich voor in een (vrijwilligers-)werksituatie, of zijn contacten met Jezuiten die een interesse in de spiritualiteit wisten te wekken. De invloed van die contacten is merkbaar en inspirerend tot vandaag.

De beginsituatie van de medewerkers is echter heel verscheiden. Die gaat van een vervreemding van de christelijke traditie tot een ingebed zijn in de orde. Dit geeft een gezonde variëteit in de omgang met en de voortgang van de traditie van de organisatie. Uit respect voor ieders eigenheid wordt dit echter zelden of niet gethematiseerd.

De inspirerende ontmoetingen brachten alle een waardering voor de christelijke, respectievelijk Ignatiaanse traditie met zich mee. Leven als een (voorbeeld)christen kwam tot uiting in de hartelijke gastvrijheid, in de inspiratie en radicaliteit van de keuzes die gemaakt werden, in de vriendschap die tot vandaag duurt. Al deze waarden worden ook voor het werk in JRS, en het volhouden van het werk, als belangrijk ervaren. De jezuiten die men leerde kennen worden omschreven als intelligente en kritische geesten, die heel nauw verbonden zijn met het leven. Een enorme vrijheid staat hierbij centraal.

Die inspiratie maakt het werk in JRS aantrekkelijk. Hun waarden en de methodiek die zich in de loop van jaren heeft ontwikkeld, maken dat het werk als heel betekenisvol wordt ervaren. Het nodigt uit om dieper kennis te maken met de Ignatiaanse spiritualiteit die de bron is van JRS.

Vanuit de gedrevenheid en het charisma wordt de roep steeds luider om uit te breken uit de kleine organisatie die JRS is. Dit kan gebeuren door te getuigen van het werk dat zij doen en van de inspiratie van waaruit men werkt. Het kan ook gebeuren door de activiteiten van de organisatie zelf uit te breiden in het ontwikkelen van solidaire gemeenschappen over het hele land. Een begin is hiermee reeds gemaakt. De oproep om te gaan getuigen kwam er samen met de vluchtelingenstroom in het najaar van 2015. En ook in het netwerk of in de aanvraag voor

subsidies voor de organisatie wordt de inspiratie duidelijker vermeld. Het opzetten van het project Up Together wil gastvrijheid tot een kenmerk maken van onze samenleving door zoveel mogelijk gezinnen, alleenstaanden en gemeenschappen op te roepen ondersteuning of begeleiding te bieden aan migranten. De ervaringen en expertise die de medewerkers hebben opgedaan in de detentie zetten ze hier graag voor in. (<http://www.jrsbelgium.org/Een-Europees-project?lang=fr>)

2.3. Verbindingen vanuit de traditie

Tradities scheppen verbindingen tussen mensen en gemeenschappen. Tot voor kort was dit in het overwegend katholieke Vlaanderen geen onoverkomelijkheid. In een pluralistische en gesecculariseerde samenleving is dit minder eenvoudig. In welke mate worden vanuit de traditie van een organisatie verbindingen gelegd met partners in de samenleving? En welke aanknopingspunten zijn dan te vinden? En hoe komen die verbindingen tot stand? We vroegen naar welke verbanden voor de medewerkers cruciaal zijn in het ontwikkelen van de organisatie, en wat de levensbeschouwelijke traditie daar mee te maken heeft.

Vanuit JRS worden op vele fronten verbindingen gemaakt. Dit geldt bijvoorbeeld binnen JRS als team, in het netwerk, met JRS Europe en JRS World, met de doelgroep en met de ruimere samenleving.

Verbindingen met mensen in de directe omgeving

Verschillende medewerkers verwijzen in het gesprek naar een kennis of vriendschap met een Jezüiet. De Ignatiaanse spiritualiteit mag hier als verbinding gezien worden tussen het privéleven van mensen en hun job. Ook hier geldt dat dit voor de ene intenser aanwezig is of was dan voor de ander, maar elke geïnterviewde geeft wel te kennen dat die bron van inspiratie maakt dat dit werk kan volgehouden worden. De jobinhoud en de doelgroep waarmee gewerkt wordt is namelijk niet zo evident. ‘Gaan waar niemand gaat’, het motto van Arrupe in verband met JRS, is meteen ook een heel eenzaam gebeuren. Daarom is werken aan een goede teamspirit een belangrijk punt. En daar wordt ook werk van gemaakt. Er werd geregeld verwezen naar het familiale karakter van de samenwerking met de collega’s. Ook de momenten van rust en bezinning die jaarlijks ingelast worden, worden gewaardeerd als noodzakelijke momenten om die spiritualiteit te voeden.

Enkel op die manier kan de verbinding met de doelgroep (mensen in gesloten centra of terugkeerhuizen) betekenisvol blijven. Het ontmoeten van de mensen in deze centra wordt ervaren als de *core business* van het werk binnen JRS. Maar daar blijft het niet bij.

“De ontmoeting verankert zich op een dieper niveau. Het is ontroerend als vertrekpunt van de organisatie: nabij zijn op zich! En er bij blijven! Het gooit van alles om in je benadering. Het ontmoeten van mensen zonder een oplossing te kunnen bieden doet je botsen op je onmacht. ... Er is veel nagedacht over hoe we kunnen leren om het leefbaar te houden. Als doelstelling werd geformuleerd ‘er-zijn’ en zo wordt het meer draaglijk. Daar vertrekt alles van en het zet het lijden van anderen in een ander perspectief.”

Het nabij-zijn bij mensen zonder perspectief, of de verbondenheid met mensen die moeten terugkeren naar erbarmelijke situaties en waarvoor je niets kan ‘oplossen’, veronderstelt ook een

stevige spirituele houding bij de medewerkers zelf. Zo werd gesproken over een ‘innerlijke kracht’ die men zelf heeft gezien of ervaren en die men ook kan hopen voor de mensen die bezocht werden. Of over de (paradoxale) paasvreugde die men kan ervaren na een ‘bezoek zonder perspectief’, en de hoop dat mensen ook iets van dat licht mogen ervaren.

“Het is zwaar, maar als ik daarvan terugkom (van het bezoek in de gesloten instelling, *mvd*) ervaar ik een soort paasvreugde die ik moeilijk kan uitleggen. ‘ik sta hier een beetje onder het kruis’, en daar blijven, en dat geeft ‘troost’ om daar te zijn. Die troost is spiritueel, dieper dan emotie, heeft iets transcendent. Dit wil niet zeggen dat het probleem is opgelost, maar je kan troost ervaren in diepe problemen, in troosteloze situaties. En ik hoop dan, als ik wegga, dat de ander iets van licht kan ervaren, maar dat is niet altijd het geval.”

Naast de wanhoop en de spanningen die soms voelbaar zijn met bijvoorbeeld de directies van de gesloten centra (“We worden getolereerd, maar men ziet ons als pottenkijkers”) krijg je ook veel terug aan verhalen van mensen. Het zijn vaak jonge mensen, van over de hele wereld. Zij laten de bezoekers kennis maken met de donkere en schrijnende kant van de wereld en haar diversiteit aan culturen. Het lijden van mensen wordt zichtbaar en tastbaar. En daar is men ook dankbaar voor, dat men die kant mag leren kennen in zijn concreetheid.

Verbindingen met de ruimere omgeving

Het valt op dat de medewerkers van JRS een sterke vooropleiding en interesse hebben. Het team is een schitterende mix van interesses en kundes op het vlak van rechten, intercultureel management, inspiratie en communicatie. Daarnaast zit er bij verschillende leden ook een sterke ervaring van gemeenschapsleven. Het is dan ook niet merkwaardig dat ze met graagte hun werk willen opentrekken naar de bredere samenleving. Het project Up Together, waar ze zich invoegen, geeft hen de mogelijkheid ook die kracht te ontwikkelen. Gemeenschapsvorming en solidariteit zijn elementen die sterk aanwezig zijn in de levens van de medewerkers én in het project ten volle kunnen ontwikkeld worden. Het bevorderen van de gerechtigheid betreft naast het individuele leven ook een ommekeer in de samenleving.

Het verlangen om daar ook sterker aanwezig te zijn klinkt bijvoorbeeld in de droom om solidaire gemeenschappen te vormen in het hele land, of in de brief van de bisschoppen van oktober 2015 waar JRS sterk aan heeft meegeschreven³ of in de deugd om te gaan getuigen van het werk dat ze doen.

JRS maakt ook deel uit van een netwerk dat zich bekommert om het lot van vluchtelingen in de samenleving. Die samenwerking in het netwerk heeft op de eerste plaats een politieke betekenis. Levensbeschouwing zelf speelt dan op het eerste zicht minder een rol, wel het wegen op het politieke beleid. Maar de verscheidenheid aan levensbeschouwingen die in het netwerk aanwezig zijn laat toe om terug te gaan naar het fundament waar het om te doen is, namelijk een goede samenleving ontwikkelen. Er wordt dus gezocht naar ‘een minimumbasis om overeen te komen’.

Verbindingen met JRS Europe, JRS World, de orde.

JRS is een wereldwijde beweging, die nog onderverdeeld is. JRS Belgium is lid van JRS Europe. Op dat niveau werken op het moment van het onderzoek 6 medewerkers, enkel de coördinator is een jezuïet. Maar de medewerkers krijgen daar wel een introductie cursus rond Ignatiaanse

³ Zie <https://www.kerknet.be/bisschoppenconferentie/persbericht-nieuws/bisschoppen-roepen-op-tot-open-grenzen-en-sterk>

spiritualiteit bij de start van hun loopbaan. En regelmatig vinden ‘inspiratiemomenten’ plaats die de spiritualiteit uitdiepen en concretiseren.

JRS werkt wel met een grote autonomie per afdeling. Dit maakt dat er ook verschillen bestaan in visie op bepaalde elementen van de werking. De samenwerking tussen de verschillende afdelingen kan nog versterkt worden. Maar de Ignatiaanse spiritualiteit laat zich niet gemakkelijk ‘plannen’. “Het vraagt een continue presentie, observatie en onderscheiding waardoor je niet te ver vooruit kan plannen.” Het belangrijkste is dat de inspiratie van Arrupe levend blijft en bereflecteerd wordt. Daarin bestaat de toekomst van JRS, volgens de gesprekspartner van JRS Europe.

2.4. Toekomst

Als derde element dat verbonden wordt met traditie werd de medewerkers gevraagd naar de toekomst van JRS. Waar dient de toekomst zich aan vanuit de praktijk van vandaag? En hoe kan die alle kansen krijgen om zich te ontwikkelen?

De kracht van de organisatie zit in de inspiratie die tot het ontstaan van de organisatie heeft geleid, meer specifiek in de optie om te ‘gaan waar niemand gaat’. Dit wordt regelmatig door de gesprekspartners genoemd als de bestaansreden en dynamiek van de organisatie. Dit kenmerk is de grote troef van de organisatie van bij haar oorsprong en tot op vandaag. Het is deze typische Ignatiaanse inspiratie die de toekomst alle mogelijkheden geeft, ook al is die toekomst ongekend.

“Als detentiecentra morgen sluiten, of als andere organisaties deze zorg opnemen, moeten wij daar vertrekken, en andere plaatsen zoeken waar niemand gaat.”

Dit heeft verschillende consequenties die ook passen in de traditie die eigen is aan JRS.

Ten eerste vraagt dit dat flexibel kan ingespeeld worden op nieuwe situaties en noden. Dit zorgt er voor dat de beweging niet snel zal vastroesten in gewoontes of routines. De optie eist namelijk dat er voortdurend met de nodige aandacht gekeken wordt naar de plaatsen waar en de mensen met wie men werkt. En dit vraagt op zijn beurt veel van de eigen inspiratie van medewerkers.

Daarom is een tweede element van belang binnen de organisatie zelf. De werksfeer wordt als familiaal omschreven. Een open en eerlijke geest creëert de nodige verbondenheid die toelaat dat ieder zich kan realiseren binnen de gegeven taakomschrijving, ook al wordt opgemerkt dat er nog te weinig gemeenschappelijke momenten zijn onder collega’s. Toch wordt hieraan, ook vanuit de Ignatiaanse inspiratie, de nodige aandacht gegeven. Er worden rustpunten georganiseerd die tot verdere reflectie en bezinning uitnodigen. Vier maal per jaar wordt een dag georganiseerd waarop personeel, bezoekers en de brede kring van vrijwilligers samenkomen. Zo’n dag biedt de nodige ruimte, reflectie en stilte om op adem te komen en de grond van waaruit je werkt te ontdekken. Het is daarbij belangrijk dat ieder in zijn eigenheid en vrijheid kan blijven, zonder dat dit betekent dat de traditie van de organisatie moet ontkracht of ontkend worden. Maar het draagt bij tot de wijze waarop mensen in hun job staan. Op die manier wordt meer getuigenis afgelegd van de inspiratie dan via visievorming of ontwikkeling. De eigen persoonlijke roeping kan waargemaakt worden binnen de organisatie en het netwerk waarin JRS actief is.

Wat kan dit voor de toekomst betekenen? Zijn er dromen die gekoesterd worden vanuit de eigen roeping voor JRS? Hier komt een spanning naar boven in de verschillende gesprekken, en soms ook binnen een gesprek. Enerzijds klinkt ‘Ik heb geen ambitie voor JRS’, en de kracht van een

‘beweeglijk kleine organisatie’. Anderzijds wordt er sterk gedroomd om uit te breken, om te groeien, en om meer zichtbaarheid voor het werk van JRS.

Zonder het belang van de spiritualiteit te ontkennen, en dus open en flexibel te blijven, wordt het nieuwe project, dat solidaire gemeenschappen van gastvrijheid wil stichten in de samenleving, als toekomstoptie genoemd. Het biedt de mogelijkheid om de kracht van de traditie en inspiratie ook buiten de grenzen van de organisatie ingang te doen vinden. Ook een uitbreiding van het netwerk wordt genoemd. Daar wordt door verschillende medewerkers, ook in het privéleven, aan gewerkt, zonder dat duidelijk is dat dit een gewilde keuze is van de organisatie. JRS laten groeien, vrijwilligers zoeken en fundraising zijn elementen in het platform dat de toekomst van de organisatie, of beter van de doelstellingen van de organisatie, mee mogelijk maakt.

Men is zich ook bewust van het feit dat zo’n uitbreken ook een bekering vraagt van de medewerkers zelf. Hun manier van werken, hun visie, hun roeping zal binnen deze veranderende context ook herbekeken moeten worden. De gedrevenheid van de medewerkers maakt het echter zelf waar dat die toekomstwegen worden uitgetekend en uitgewerkt.

2.5. En de vrijwilliger?

De houding van de vrijwilliger (‘vriendschappelijk bezoeker’) in de organisatie stemt in grote mate overeen met wat hierboven is beschreven van de medewerkers. De aandacht voor de mens – hier valt voor het eerst in de interviews het woord ‘presentie’ – wordt ook bij deze groep medewerkers genoemd als de kernopdracht waar alles om draait. Het grote verschil is dat de vrijwilliger veel verwacht van de organisatie zelf. Waar het topmoment voor de medewerkers lag in de contacten met andere organisaties, is dit voor de vrijwilliger het contact met de medewerkers van de organisatie of het speelt zich af in de opdracht zelf (de bezoeken). Op het vlak van omkadering van de vrijwilligers wordt veel verwacht van de organisatie. Deze ondersteuning is belangrijk om de engagementen van de vrijwilligers een duurzamer karakter te geven dan vandaag het geval is. Het belang van continuïteit en doorgeven van kennis en ervaring wordt meermaals onderstreept.

2.6. Slotbedenkingen bij de gesprekken met medewerkers

We gingen tijdens de gesprekken in op drie elementen: de eigen inspiratie, de verbindingen die op verschillende niveaus bestaan of gelegd worden en de toekomstsporen. Elk van de drie punten was sterk aanwezig bij de medewerkers en kunnen als kracht ingezet worden in de organisatie.

Voor de persoonlijke inspiratie van de medewerkers bestaat er veel respect in de organisatie en er wordt ook ruimte aan gegeven. De schroom voor deze intieme realiteit maakt dat ze weinig collectief in gesprek wordt gebracht. Nochtans blijkt hier een enorme kracht te zitten die tot rijkdom kan worden van de organisatie. Een gesprek over de eigen gedrevenheid zou kunnen gekaderd worden in, en gemaakt worden tot de dynamiek van de traditie van de organisatie. Op die manier wordt de Ignatiaanse spiritualiteit voortdurend bereflecteerd en bij de tijd gebracht, net zoals Arrupe dit deed door het oprichten van JRS.

Ook op het vlak van de verbindingen die vanuit het werk en de inspiratie gelegd worden, kan ingespeeld worden op de persoonlijke gedrevenheid van de medewerkers. Gevraagd naar de topmomenten in JRS klonk in elk interview een moment waarop contacten met andere

organisaties werden gelegd, en waarop een ervaring van getuigenis of verademing volgde. Die ruimere verbanden bleken belangrijk om de eigen opdracht en de eigenlijke missie van JRS vol te houden en te blijven 'gaan waar niemand gaat'. Ook het delen van die ervaringen kan worden ingezet als nieuwe ontwikkeling binnen de werking van JRS.

Een stap verder gaand kan onderzocht worden of het ook niet boeiend zou zijn om de eigen traditie van JRS in het ruimere netwerk van het vluchtelingennetwerk meer expliciet aan bod te laten komen. Het 'zoeken naar een minimumbasis om overeen te komen', en zo een politieke samenwerking tot stand te brengen, is in het huidige klimaat misschien onvoldoende geworden. De vraag is of de keuze die JRS maakt, en duidelijk gelinkt is aan een specifieke spiritualiteit, ook hier niet meer kan ingezet worden. Zou bijvoorbeeld niet nagedacht kunnen worden over het eigene van de inbreng van JRS in het netwerk (intern), en hoe vanuit de eigen levensbeschouwelijke opvattingen een 'goede samenleving' er uit kan zien (extern)?

Ook om sporen van toekomst vanuit de traditie te ontwaren zijn zo'n gesprekken zinvol. De vreugde bij het netwerken en contacten met anderen is tekenend. In de gesprekken werd die vreugde duidelijk gerelateerd aan een verlangen om te getuigen van het werk van JRS, en om de doelgroep uit de vergetelheid te houden. Het kan zeker als een enorme kracht beschouwd worden van JRS Belgium dat de inspiratie en gedrevenheid van de medewerkers zo'n sterke connectie kent met de mensen van wie men ten dienste staat. Het is dan goed deze te waarderen, te expliciteren en er mee aan de slag te gaan.

3. Openbreken en netwerken uitbreiden

Het uitbreken en contacten leggen met anderen is een thema dat geregeld naar voor kwam in de gesprekken met de medewerkers van JRS. We gingen ook op gesprek bij enkele van de partners in het netwerk van het werk met vluchtelingen in Vlaanderen/België. De onderwerpen van het interview waren de visie op JRS, de kracht van JRS en de rol van hun spiritualiteit daarbij. Wat vooral opviel was dat JRS bij de partners zeer positief scoort. Dit kan teruggebracht worden op verschillende elementen, die in de volgende alinea's worden uitgewerkt.

3.1. De kracht van de 'kleine' organisatie

Ten eerste is JRS een kleine organisatie. Dit heeft verschillende voordelen volgens de partners. Door die 'beperking' wordt ze genoodzaakt zich toe te spitsen op een specialiteit. En om die specialiteit wordt ze ook geroemd. De organisatie wordt aanzien als dé expert op vlak van detentie, 'een niche die niemand anders wil doen'. Door zich daarin dermate te specialiseren is ze de enige of toch de meest betrouwbare gesprekspartner wat betreft dat thema, zowel voor de partners in het werk voor vluchtelingen als voor de overheid. 'Je kan ze niet wegblazen', of 'Je kan niet om JRS heen' wordt dan ook herhaaldelijk benadrukt. De specifieke benadering van JRS wordt omschreven als een 'gevoelig thema', dat 'weinig ruimte' krijgt. Net daarom getuigt het van een enorme verstandige keuze om daar te blijven, 'waar niemand anders gaat'.

Een ander voordeel van een kleine organisatie is het gegeven dat ze niet verteerd wordt door een interne strijd. Dit ziet men wel gebeuren in 'de caritassen' of de 'sociale bewegingen'. Er is een duidelijke keuze wat betreft het thema én de aanpak. En dit dankt ze ook voor een groot gedeelte aan haar autonomie. Ze is gekaderd binnen een specifieke spiritualiteit die een autonomie en een vrijheid kan garanderen. Ook het feit dat ze financieel geen beroep doet op subsidies van de overheid of van een toelage van de bisdommen, maakt haar sterk. Dit zorgt namelijk voor een onafhankelijkheid die maakt dat ze vrijuit kan spreken en zich kan specialiseren in een specifiek domein dat liever vergeten wordt.

De kracht van JRS wordt toegeschreven aan de sterke waarden die de organisatie ondersteunen en richting geven. Dit wordt niet alleen zichtbaar in haar specialiteit, maar ook in de aanpak van haar professionele en vrijwillige medewerkers. En het komt tot uiting in haar aanwezigheid in het netwerk waar ze als zeer competent wordt ervaren en als een 'meerwaardespeler' wordt beschouwd. Dit in tegenstelling tot organisaties of ngo's die heel breed gaan. JRS is ook sterk gericht op de versterking van de doelgroep en de kwalitatieve benadering van de mensen in de gesloten centra. En haar ijver om die groep op de politieke agenda te krijgen getuigt van een sterke onderbouw.

3.2. Werk aan zichtbaarheid

Een facet waar nog werk van kan gemaakt worden is haar zichtbaarheid in de publieke ruimte. De vertaalslag naar het brede publiek en het maatschappelijk kenbaar maken van hun werk zou beter kunnen. De partners zijn zich wel bewust van het feit dat iets zichtbaar maken in de moderne samenleving handenvol geld en energie kost. Daarom wordt aangespoord om op dit

vlak een sterke samenwerking met het netwerk uit te bouwen. Het thema van de vluchtelingen is geen populair thema en daarom moet slim nagedacht worden over communicatiestrategieën.

JRS-medewerkers lieten al verstaan dat ze graag wat meer zouden openbreken en zichtbaar worden in de samenleving. Er wordt daar intern ook sterk werk van gemaakt en in geïnvesteerd. Ook het nieuwe project zou hen wat meer op de maatschappelijke kaart kunnen zetten. Toch wordt ook gewaarschuwd vanuit het netwerk om de detentie op de eerste plaats te laten staan in de werking. Het is de kracht en de meerwaarde van JRS in de sector. Het is belangrijk die specialiteit verder te ontwikkelen, ‘anders zijn ze (JRS, *nvdv*) niks meer’. Maar tegelijk wordt opgeroepen te diversifiëren en andere modellen uit te werken. Hierbij wordt gedacht aan het project met de gezinnen om de zichtbaarheid te vergroten; aan de asielprocedure buiten de gesloten centra (‘dat wordt door anderen gedaan, maar het wordt afgebouwd, dus daar komt ruimte’), en in het brede verhaal rond migratie. Belangrijk voor JRS is wel dat dit ondergeschikt blijft aan het detentie-verhaal. En daarom moet binnen het netwerk zorgvuldig gekeken worden wie welke rol op zich neemt.

3.3. De rol van de spiritualiteit

De spiritualiteit van JRS maakt dat ze een onafhankelijke koers kan blijven varen. In het spel van de overheid (‘het verdeel-en-heers-principe wordt sterk uitgespeeld’) gaat ieder voor zich werken. Daarom is het belangrijk om onafhankelijke partners te blijven hebben die niet-populaire thema’s blijven aankaarten. Ze bezitten een enorm potentieel en expertise om dit te realiseren. Er wordt wel een vraag gesteld naar de afhankelijkheid van de jezuïetenorde en hoe bepalend die is voor de beweging zelf. Bij doorvraging op dit thema blijkt het moeilijk om dit concreet te krijgen. Er wordt gewoon bezorgd gekeken naar een kortwieken van JRS. In de gesprekken met de medewerkers zelf wordt juist het tegenovergestelde gehoord, namelijk dat de Ignatiaanse spiritualiteit sterk gewaardeerd wordt voor de vrijheid die ze hanteert en geeft aan de medewerkers.

De spiritualiteit van JRS komt in het netwerk tot uiting in de voorzichtigheid die aan de dag wordt gelegd. Dit is bijvoorbeeld het geval in het naar buiten komen, of in de vorming van de vrijwilligers. Tegelijk wordt de constructieve wil tot samenwerking sterk ervaren door de partners, en dit ‘op alle niveaus’. Ook in de keuze voor de meest kwetsbaren, en daar bij te blijven, wordt hun spiritualiteit herkend.

Hun kracht ligt ook in de sterke uitwerking van een christelijke inspiratie, die toch onafhankelijk is van de kerkelijke structuren. Dit ligt anders bij bijvoorbeeld Caritas, waar gewezen wordt op dezelfde ideologische grondhouding, ‘waardoor samenwerking met JRS makkelijker is’. Dit speelt nochtans geen rol bij partners uit het pluralistische netwerk. Er wordt zelfs gezegd dat ‘samenwerking in een pluralistische context gemakkelijker is, omdat de focus ligt op de gezamenlijke problematiek in plaats van op de identiteit’. Dit laatste wordt soms ervaren als een ‘machtsspel dat moeilijk te deblokken is’.

3.4. Slotbedenkingen bij de gesprekken met de partners

Belangrijk om te onthouden in de gesprekken met de partners in het netwerk van vluchtelingenwerk is ten eerste de kracht van de kleine organisatie die groot is in haar specialisme. De wendbaarheid en de creativiteit die aangewend wordt om de doelgroep op de kaart te (blijven)

zetten is krachtiger in een organisatie waarvan de medewerkers sterk op elkaar zijn afgestemd. Ook de specifieke en radicale keuze voor een groep van mensen die steeds uit het vizier van de organisaties dreigt te vallen – omwille van ‘niet-politiek-interessant’ – kan best gerealiseerd worden in een organisatie waar een bureaucratische bovenbouw niet de vereiste energie opslorpt.

In dit kader werd ook gewezen op de autonomie van de organisatie. Het is haar onafhankelijkheid en vrijheid die garandeert dat fundamentele vragen kunnen blijven gesteld worden aan overheden. En haar stevige grond wordt gevonden in de spiritualiteit of de traditie waarin ze ontstaan is en die haar draagt.

Er kan niet ontkend worden dat de organisaties die samen werken met JRS haar positieve kwaliteiten in het licht stellen, en ook de hoop uitdrukken dat JRS die volop blijft inzetten in haar strijd voor de mensenrechten.

4. Algemene slotbedenkingen

JRS blijkt op haar terrein te getuigen van een enorme kracht die ze ook weet in te zetten. De getuigenissen van de partners zijn daarin bijzonder duidelijk. Uit het onderzoek blijkt dat de traditie die in het verleden op verschillende manieren vorm kreeg, wel degelijk een kracht kan zijn, ook in een gesecculariseerde samenleving. Die samenleving dient zich op dit moment bijzonder complex aan. Een veelheid van religies en tradities en een verscheidenheid van politieke opvattingen maken het werk met vluchtelingen niet eenvoudig. In deze context slaagt JRS er in op meer dan behoorlijke wijze haar opdracht te vervullen en zich als een degelijke partner in te zetten. We brengen hier bij wijze van besluit de meest in het oog springende elementen bijeen die de kracht van de traditie van JRS uitmaken.

De inspiratie van Arrupe

De oorsprong van JRS kunnen we leggen bij de verontwaardiging van de generaal overste van de Jezuiten, Pedro Arrupe, die in 1980 de ellende van de bootvluchtelingen niet ongemerkt kon laten voorbijgaan. Zijn inzet om de aandacht voor de vluchtelingen te concretiseren leidde tot de oprichting van een wereldwijd netwerk binnen de schoot van de Sociëteit. De situatie van de vluchtelingen is alleen maar indringender geworden. De oorspronkelijke verontwaardiging kan best ingezet worden om de sterke gerichtheid van JRS ook nu nog vorm te geven.

Het krachtige is meteen ook dat het werk van JRS een inspiratie kan zijn voor de hele sociëteit. Haar inbedding in een ruimere beweging verschaft haar toegang tot een spiritualiteit die in een eeuwenlange geschiedenis haar kracht heeft bewezen. Onder andere door het onderscheidingsvermogen en de bijhorende vrijheid die haar kenmerken. En vanuit die inbedding kan zij ook de spiritualiteit van de sociëteit bij de tijd brengen, vanuit een realiteit die de armsten en de vergetenen dient. Het werk dat Arrupe is gestart zet zich verder in het werk van JRS. En daar hoort ook het appel bij dat Arrupe deed aan de hele sociëteit. Daarom is het ook goed om de oorspronkelijke teksten van Arrupe en de documenten uit de beginperiode van JRS geregeld ter hand te nemen en bijvoorbeeld met de (professionele en/of vrijwillige) medewerkers te bestuderen en te vertalen naar de concrete realiteit van JRS Belgium.

Belang van een traditie

Die reflectie brengt ook de waarde van de gesitueerdheid binnen een traditie aan. Een traditie is een gegeven spiritualiteit. Het moet niet zelf uitgevonden worden. De kern van waaruit gewerkt wordt is vooraf gegeven. Dat maakt dat veel energie kan gespaard worden die niet geïnvesteerd moet worden in het uitvinden van het begin. Tegelijk wordt de Ignatiaanse traditie gewaardeerd om de vrijheid die haar kenmerkt. Dat maakt dat JRS radicale keuzes kan maken die zich in de gegeven realiteit van de specifieke regio opdringen. Die vrijheid is meteen ook de verantwoordelijkheid waarin JRS Belgium zich geplaatst weet. De trouw aan de oorspronkelijke spiritualiteit en het originele appel, en de vrijheid die responsabiliseert zijn twee kenmerken die een enorme kracht ontwikkelen ten dienste van de doelgroep. Het maakt de flexibiliteit en creativiteit mogelijk die JRS typeert. Het is die combinatie van trouw en vrijheid die JRS tot een gewaardeerde partner maakt in het netwerk van groepen en organisaties die zich inzetten voor de vluchtelingen. Het zou mooi zijn dit ook intern sterk uit te spelen en te thematiseren.

Verhogen van de zichtbaarheid

Zowel bij de medewerkers van de organisatie als bij de partners in het netwerk kwam het aspect van kenbaarheid en zichtbaarheid ter sprake. Bij de medewerkers zelf is het belangrijk, gezien de aard van het werk, ook elders hun verhaal kwijt te kunnen. Intern zal daar ook voldoende ruimte en aandacht voor zijn. Maar het feit dat de topmomenten vooral in het naar buiten treden genoemd werden zegt iets over het belang van een ruimer draagvlak voor de medewerkers. Het respectvol omgaan met het lijden van anderen, en de wetenschap dat er aan de situatie voor de gedetineerden zelf weinig te veranderen valt, maakt ook de medewerkers kwetsbaar. Hier dient met de nodige omzichtigheid en aandacht te worden omgegaan.

Ook de partners wezen op de voorzichtigheid van JRS om naar buiten te treden. Nochtans wordt via moderne mediakanalen sterk ingezet op kenbaarheid en zichtbaarheid. Ook het project Up Together is meer gericht op aanwezigheid en werkzaamheid in de samenleving dan het werk met de gedetineerde vluchteling. Dit project wil in de samenleving gemeenschappen van gastvrijheid ontwikkelen door gezinnen of groepen op te roepen een woonplaats te bieden voor uitgeprocedeerde vluchtelingen die niet terug kunnen naar hun land van herkomst.

Dit kan ook gebeuren (en gebeurt ook) door argumenten te bieden aan de politieke overheid om het migrantenbeleid zo humaan mogelijk te voeren, steeds voor ogen houdend dat JRS werkt op die plaatsen waar niemand gaat, voor de groep van mensen die liefst vergeten wordt. Ook die niet aflatende zorg om het thema op de politieke agenda te zetten vraagt voldoende spirituele basis om de energie niet te zien verloren gaan. Het verhogen van de zichtbaarheid staat niet in contrast met de kracht van de 'kleine' organisatie. Integendeel, het is het 'kleine', gecombineerd met een sterke begininspiratie, dat de originaliteit en de creativiteit bevordert. Het zijn deze stemmen die anders durven klinken, die ook waargenomen worden.

Tot slot

JRS heeft alles in zich om haar traditie als kracht in te zetten. De traditie hertaalt zich voortdurend in dialoog met de noden van de context. JRS zelf kan geïnterpreteerd worden als een hertaling van de Ignatiaanse traditie. Zij heeft dus impliciet de opdracht om de traditie niet te laten stollen tot een brok verleden, maar juist om in de sterkte van de hertaling van de traditie te staan. Explicitering hiervan bij de medewerkers moet zeker aangemoedigd worden, vanuit de rijke diversiteit die in de groep aanwezig is. Enkel zo kan ze ook ingezet worden om in de samenleving appelerend, creatief en trouw aan de mens aanwezig te zijn.

Ter inspiratie

"Elke migrant moet als een brug naar verre volkeren en een pad naar de ontmoeting tussen religies en culturen worden beschouwd" (paus Franciscus, voor JRS World, april 2016)

"Hoor mijn gebed, Heer,
luister naar mijn hulpgeroep
wees niet doof voor mijn verdriet
want een vreemdeling ben ik, bij U te gast
zoals ook mijn voorouders waren." (psalm 39,13)